

**TOSHKENT VILOYATI TOG'LI O'RMON HUDUDIDA TARQALGAN ZIRAVOR
DORIVOR O'SIMLIKLAR****Samatov Ilhom,****O'mirov Javohir**

Toshkent davlat agrar universiteti

Kalit so'zlar: dorivor o'simliklar, ziravor o'simliklar, tog'li o'rmon, fitoterapiya, bioxilma-xillik

Kirish

O'zbekiston hududidagi dorivor o'simliklarning katta qismi xalq tabobati va zamonaviy tibbiyotda qo'llaniladi. Toshkent viloyati tog'li o'rmon hududlari, xususan Bo'stonliq va Parkent tumanlari, nafaqat bioxilma-xilligi, balki ziravor dorivor o'simliklarga boyligi bilan ajralib turadi. Ushbu hududlarda endemik va relik turlar bilan bir qatorda ko'plab ziravor o'simliklar ham uchraydi. Tadqiqotning maqsadi – tog'li o'rmonlarda tarqalgan ziravor dorivor o'simliklarni aniqlash, ularning tarqalish xususiyatlarini o'rganish va fitoterapiyada qo'llanish imkoniyatlarini tahlil qilishdir.

Materiallar va uslublar

Tadqiqotlar 2023–2024 yillarda Bo'stonliq va Parkent tumanlaridagi tog'li o'rmon hududlarida olib borildi. O'simliklar tarkibi geobotanik kuzatish, herbariy namunalar yig'ish va mahalliy aholining bilimlari asosida o'rganildi. Dorivor xususiyatlar “Flora Uzbekistana” va “Dorivor o'simliklar atlas” manbalari, shuningdek xalq tabobati tajribasi asosida aniqlangan.

Natijalar va muhokama

Tadqiqot natijalariga ko'ra, hududda jami **120 dan ortiq dorivor o'simlik turi** aniqlangan bo'lib, ularning 25–30% ziravor dorivor turlari hisoblanadi. Eng ko'p uchraydigan ziravor dorivor o'simliklar:

- **Yovvoyi rayhon (*Origanum tyttanthum*)** – tinchlantiruvchi va yengil og'riq qoldiruvchi xususiyatlarga ega.
- **Qora murch o'simligi (*Piper nigrum*, mahalliy sharoitda analoglar)** – oshpazlik va dorivor xususiyatlari bilan mashhur.
- **Maydanoz (*Petroselinum crispum*)** – diuretik va antioksidant ta'sir ko'rsatadi.
- **Sarimsoq o'tlar (*Allium spp.*)** – antibakterial va yurak-qon tomir tizimini mustahkamlovchi xususiyatlarga ega.
- **Qizilmiya (*Glycyrrhiza glabra*)** – shamollash va yo'talga qarshi ishlatiladi.

Ziravor dorivor o'simliklar asosan 1000–2200 metr balandlikdagi soyali va nam joylarda tarqalgan. Antropogen omillar (yaylovlarning kengayishi, noqonuniy o'rmon kesish) ularning sonini kamayishiga olib kelmoqda. Shu sababli, ularni himoya qilish, sun'iy ko'paytirish va oqilona foydalanish zarur.

Xulosa

Toshkent viloyati tog'li o'rmon hududi ziravor dorivor o'simliklarga boy ekotizimdir. Ushbu o'simliklar nafaqat xalq tabobati, balki farmatsevtika va oshpazlik sanoati uchun ham muhim xom ashyo manbai hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ziravor dorivor o'simliklarning bioxilma-xilligini saqlash va ularni ilmiy asosda o'rganish, shuningdek, mahalliy aholining ekologik madaniyatini oshirish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston floras (tahrir ostida: A. Karimov). – Toshkent: Fan, 2020.
2. Dorivor o'simliklar atlas. – Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2022.
3. Ugom-Chotqol biosfera rezervati ma'lumotnomasi. – Ekologiya qo'mitasi nashri, 2021.
4. Zokirov K.Z. "O'rta Osiyo o'simliklar dunyosi va ularning ahamiyati". – Toshkent, 2018.

